

Rabobank

Coöperatieve banken in de 'spotlights'

Het jaar 2012 is door de Verenigde Naties uitgeroepen tot het Internationale Jaar van de Coöperatie. Daarom staan wij in dit Themabericht stil bij de Europese coöperatieve banken. Wat kenmerkt deze banken? En hoe presteren zij in deze tijd van financiële instabiliteit en economische tegenwind?

Wat kenmerkt coöperatieve banken?

Coöperatieve banken zijn breed vertegenwoordigd in het Europese bankwezen. Ongeveer 4.000 lokale coöperatieve banken bedienen 176 miljoen klanten, van wie er zo'n 50 miljoen lid zijn (bron: EACB). Van oudsher hebben coöperatieve banken een focus op retail dienstverlening: het aanbieden van spaarproducten en kredietverlening aan consumenten en het midden- en kleinbedrijf (MKB). Coöperatieve banken ontstonden in Europa namelijk in de negentiende en twintigste eeuw omdat de financiële behoeften van de lokale plattelandsbevolking op dat moment niet werden ingevuld door bestaande banken (zie ook Groeneveld, 2010). In de loop der jaren zijn coöperatieve banken verder ontwikkeld en hebben de meeste hun activiteiten uitgebreid met bijvoorbeeld internationale dienstverlening en/of zakenbankactiviteiten.¹ Zij hebben echter nog steeds een sterke aanwezigheid in nationale spaar- en kredietmarkten (figuur 1).

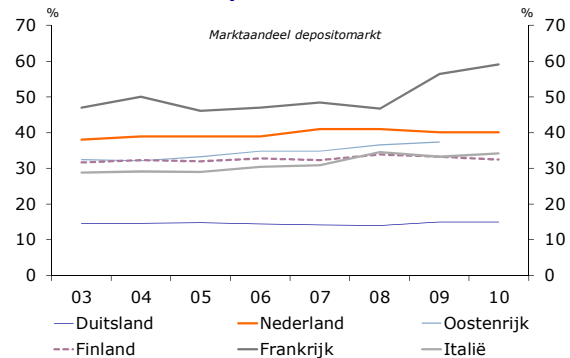
Winstinhouding belangrijke kapitaalbron

Coöperatieve banken voegen hun winsten bijna geheel toe aan het eigen vermogen. Ingehouden winst vormt daarmee voor coöperatieve banken een belangrijke bron van kapitaal en een randvoorwaarde voor de continuïteit en verdere groei van de dienstverlening. Daarnaast hebben de coöperatieve banken ledenkapitaal en verschillende vormen van

¹ Voorbeelden van coöperatieve banken met aanzienlijke buitenlandse netwerken zijn de Duitse DZ BANK, Crédit Agricole, BPCE en Crédit Mutuel in Frankrijk en de Nederlandse Rabobank Groep.

hybride kapitaal. Anders dan beursgenoteerde banken kunnen coöperatieve banken geen aandelen uitgeven, hoewel in enkele landen (Frankrijk, Oostenrijk, Italië en Finland) coöperatieve banken wel beursgenoteerde dochters of onderdelen hebben.

Figuur 1: Marktaandelen coöperatieve banksectoren in depositomarkten²

Bron: Jaarverslagen coöperatieve banken

Ledeneigendom en focus op klantwaarde

Een ander belangrijk kenmerk van Europese coöperatieve banken is dat velen van hun klanten tevens lid zijn van hun bank. Bij de meeste coöperatieve banken zijn de leden de eigenaren van de bank (coöperatie op aandelen) en zijn zij als zodanig in staat de besluitvorming binnen de bank te beïnvloeden.³ Dit wordt op nationaal, regionaal en lokaal niveau verschillend ingevuld. Op lokaal niveau zitten leden bijvoorbeeld in klankbordgroepen en ledenadviescommissies. Op nationaal niveau bepalen de lokale banken als leden van de centrale instelling de strategische koers. Het primaire

² De stijging van het marktaandeel van de Franse coöperatieve banken is voor een deel toe te schrijven aan de fusie van de Banque Populaire Groep en de Caisse d'Epargne Groep in 2009. De laatste werd voor 2009 als spaarbank aangemerkt.

³ Bij de coöperatieve Rabobank Groep is de eigenomsstructuur iets complexer. Er zijn klanten die lid zijn van lokale Rabobanken en de lokale Rabobanken zijn lid en eigenaar van Rabobank Nederland. Geen van de leden bezit echter de Rabobank Groep, de Rabobank bezit als het ware zichzelf (Boonstra, 2010).

doel van coöperatieve banken is het bieden van uitstekende producten en diensten tegen scherpe prijzen en daarbij te handelen in het belang van klanten en leden. Deze focus op klantwaarde en de noodzaak van een minimum rendement op het eigen vermogen wordt ook wel de *dual bottom line* functie van coöperatieve banken genoemd (Ayadi *et al* 2010).

Organisatie in netwerken

De meeste coöperatieve banken zijn georganiseerd in netwerken, waarbij de mate en wijze van integratie (regionaal, nationaal) verschilt tussen landen. Belangrijke diensten en processen waarop schaalvoordelen kunnen worden behaald zoals IT, productontwikkeling, marketing, accounting en onderzoek worden binnen deze netwerken gecentraliseerd. Bij sommige coöperatieve banken acteert de centrale instelling tevens als een soort interne centrale bank door liquiditeit te alloceren tussen de aangesloten instellingen en funding aan te trekken op de financiële markten.

Interne steunmechanismen en garanties

Ten slotte hebben bijna alle coöperatieve banknetwerken interne steunmechanismen: als een bank financiële problemen heeft, wordt dat opgevangen met steun van andere banken. Binnen de coöperatieve Rabobank Groep is dit bijvoorbeeld de kruislingse garantieregeling. Deze regeling houdt in dat, als een aan de regeling deelnemende instelling een tekort aan middelen heeft om haar verplichtingen tegenover haar crediteuren na te komen, de overige deelnemers de middelen van die instelling moeten aanvullen om haar in staat te stellen deze verplichtingen wel na te komen (Jaarverslag Rabobank Groep, 2010). Hierdoor worden de vermogens van de individuele instellingen als het ware aan elkaar geknoopt en wordt de bankgroep, ondanks de juridische zelfstandigheid van de lokale banken, door zowel de toezichthouder als financiële markten als één bancaire instelling gezien.

Stabiliteit van coöperatieve banken in crisistijd

Theoretische aannames

Over de stabiliteit van coöperatieve banken en hun bijdrage aan de financiële stabiliteit zijn diverse aannames gedaan. Zo zouden kenmerken als relatief hoge kapitaalbuffers, interne steunmechanismen en garantieregelingen en een langetermijnstrategie bijdragen aan hun stabiliteit. Relatief hoge marktaandelen in spaarmarkten kunnen er verder voor zorgen dat coöperatieve banken voor hun funding minder afhankelijk zijn van de soms volatiele financiële markten (Ayadi *et al.*, 2009).

Daarnaast zijn zij volgens Lewellyn (2009) zuiniger op hun kapitaal omdat ze het minder eenvoudig kunnen aanvullen. Ten slotte hebben coöperatieve banken mogelijk een stabielere, maar ook lager rendement. Volgens Boonstra (2010) zullen banken die tot doel hebben zo veel mogelijk te verdienen voor hun aandeelhouders, namelijk meer gebruik maken van de hefboomwerking van het kernkapitaal (*leverage*) dan coöperatieve banken.

Fonteyne (2007) geeft daarentegen aan dat coöperatieve banken mogelijk minder stabiel zijn dan andere banken, omdat zij beperkte mogelijkheden hebben om kapitaal op te halen tijdens crises. Hier kan overigens tegenin worden gebracht dat het ook voor beursgenoteerde banken lastig is om een aandelenuitgifte in tijden van crises te realiseren. Daarnaast zou volgens Fonteyne (2007) de democratische besluitvorming binnen coöperatieve banken een snelle reactie op veranderende omstandigheden kunnen belemmeren. Hesse en Čihák (2007) beweren dat een hoog marktaandeel van coöperatieve banken in retailmarkten, commerciële banken kan verzwakken omdat deze hierdoor afhankelijker worden van minder stabiele inkomstenbronnen. Lewellyn (2009) en Ayadi *et al.* (2010) stellen daarentegen dat coöperatieve banken de financiële stabiliteit juist bevorderen doordat zij bijdragen aan de diversiteit van bedrijfsmodellen en eigendoms-

structuren in het banksysteem. Als geheel wordt deze volgens hen daardoor stabielier.

Wat blijkt uit onderzoek?

Hoewel Hesse en Čihák (2007) bij hun empirisch onderzoek van een andere aanname uitgingen, concluderen zij dat coöperatieve banken juist stabielier zijn dan commerciële banken en spaarbanken. Zij concluderen verder dat een grotere aanwezigheid van coöperatieve banken de stabiliteit van een gemiddelde bank in een banksysteem *verhoogt*, maar de stabiliteit van commerciële banken, met name de zwakkere, *verlaagt*. Boonstra (2010) stelt dat de geschiedenis heeft laten zien dat coöperatieve banken goed bestand zijn tegen crises. Hij verwijst daarbij onder andere naar het historisch onderzoek van Mooij (2009), waaruit blijkt dat Nederlandse coöperatieve banken ook de financiële crisis van de jaren dertig goed doorstonden. Groeneveld en De Vries (2009) komen op basis van data uit 2007 en 2008 tot eenzelfde conclusie voor de prestaties van Europese coöperatieve banken tijdens de kredietcrisis. De gevolgen van de economische crisis die na de kredietcrisis volgde waren daarin echter nog niet meegenomen. In de volgende paragraaf worden daarom een aantal maatstaven voor de stabiliteit van coöperatieve banken op geaggregeerd Europees niveau geanalyseerd voor de periode 2003-2010. In 2012 zal een uitgebreide studie verschijnen.

Nieuwe onderzoeksresultaten

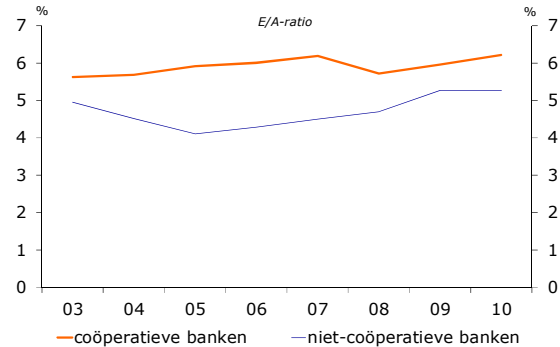
Uit Bloomberg data (WDCI) blijkt dat 7% van alle afschrijvingen en verliezen van het Europese bankwezen in de periode Q3 2007-Q1 2011 voor rekening van de Europese coöperatieve banken komt. Hun gewicht in de Europese banksector en economie is met gemiddeld 20% marktaandeel echter hoger. Voor een deel kan dit resultaat worden verklaard doordat de meeste coöperatieve banken een beperkte exposure hadden op Amerikaanse *sub-prime* hypotheek en geringere zakenbankactiviteiten (Groeneveld en De Vries, 2009).

Gemiddelde E/A ratio

(*eigen vermogen/ongewogen activa*)

Overmatige schuldopbouw (*leverage*) door banken wordt gezien als een van de oorzaken van de kredietcrisis. Figuur 2 laat de gemiddelde *leverage* van Europese coöperatieve en niet-coöperatieve banken in termen van de E/A ratio zien.⁴

Figuur 2: E/A-ratio Europese banken⁵

Bron: Berekeningen KEO (jaarverslagen, data OECD)

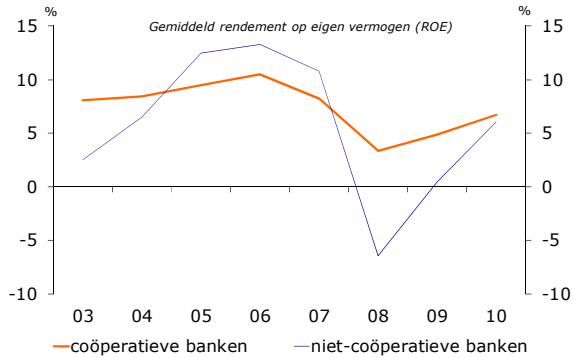
In de periode 2003-2010 was de gemiddelde E/A ratio van coöperatieve banken hoger. Dit illustreert dat coöperatieve banken inderdaad relatief veel eigen vermogen aanhouden en minder gebruik maken van de hefboomwerking van kapitaal.

Gemiddelde winstgevendheid

In de periode 2003-2010 hadden de coöperatieve banken in Europa een stabielier gemiddeld rendement op het eigen vermogen (ROE) dan de niet-coöperatieve banken (figuur 3). De gemiddelde ROE van coöperatieve banken daalt in 2008 immers minder hard en blijft in tegenstelling tot die van niet-coöperatieve banken positief. Na 2008 herstelt de gemiddelde winstgevendheid van zowel coöperatieve als niet-coöperatieve banken naar ongeveer hetzelfde niveau. Deze figuur geeft dus geen bewijs

⁴ Deze ratio is *niet* vergelijkbaar met de minimale leverage ratio van 3% van Basel III. Die wordt namelijk gedefinieerd als de verhouding tussen het Tier 1 kapitaal en de niet-risicogewogen activa op én buiten de balans (Smolders, 2011).

⁵ Figuren 2 en 3 betreft banken uit Duitsland, Finland, Frankrijk, Italië, Nederland en Oostenrijk.

Figuur 3: Winstgevendheid Europese banken

Bron: Berekeningen KEO (jaarverslagen, data OECD)

voor de veronderstelling dat coöperatieve banken mogelijk harder zijn getroffen door de economische recessie dan door de kredietcrisis. Het gemiddeld rendement over de periode 2003-2010 bedraagt voor de coöperatieve banken 7,5% en voor de niet-coöperatieve banken 5,7%.

Z-score vat stabiliteit samen in één getal

Een veelgebruikte meetmethode voor de stabiliteit van een bank is daarnaast de Z-score. Deze wordt bepaald door de volgende drie ratio's: eigen vermogen/totale activa (E/A), het rendement op de activa (ROA) en de volatiliteit daarvan (standaarddeviatie ROA). De Z-score meet hoeveel standaarddeviaties het ROA moet dalen voordat het eigen vermogen van de bank volledig is uitgeput. Het wordt daarom ook wel de 'afstand tot faillissement' genoemd.

Figuur 4: Z-scores Europese banken 2003-2010

	Coöperatieve banken	Niet-coöperatieve banken
Duitsland	36	15
Nederland	141	8
Oostenrijk	34	41
Finland	29	19
Frankrijk	29	16
Italië	55	29

Bron: Berekeningen KEO (jaarverslagen, data OECD)

In de periode 2003-2010 hadden de meeste coöperatieve banksectoren hogere Z-scores dan niet-coöperatieve banken en waren zij volgens deze meetmethode dus stabiel (figuur 4). Dit resultaat wordt voor het grootste deel verklaard door een lagere volatiliteit van de

winstgevendheid van coöperatieve banken (standaarddeviatie ROA). Daarnaast hebben in deze periode alle coöperatieve banksectoren hogere E/A ratio's dan niet-coöperatieve banken en hebben de meeste ook een hogere winstgevendheid (ROA). De hogere Z-scores van coöperatieve banksectoren zijn in lijn met de resultaten van Hesse en Čihák (2007), Groeneveld en De Vries (2009) en Ayadi *et al.* (2010).

Tot besluit

Hoewel ook Europese coöperatieve banken zijn getroffen door de kredietcrisis en de daaropvolgende economische recessie, blijkt uit data dat zij ten opzichte van niet-coöperatieve banken relatief stabiel hebben gepresteerd.

Inmiddels hebben we echter te maken met een nieuwe crisis: de perifere schuldencrisis. Hoe de Europese coöperatieve banken in deze periode presteren, zal de tijd en nader onderzoek moeten uitwijzen. Mogelijk zijn de verschillen in prestaties van banken het grootst tussen nationale banksectoren, omdat de exposure op de landen met schuldproblemen vooral per land erg verschilt. Daarnaast spelen verschillen in risicoprofiel en risicomangement een belangrijke rol. Coöperatieve banken hebben hun eigen kenmerken en marktpositie die stabiliteitsbevorderend kunnen zijn, maar er zijn onderling ook grote verschillen. Daarnaast zijn coöperatieve banken net als andere banken afhankelijk van de stabiliteit in het gehele economische en financiële systeem.

november 2011

Nicole Smolders (06 - 1299 3065)

N.M.P.Smolders@rn.rabobank.nl

www.rabobank.com/economie

Literatuur

- Ayadi, R., D. Llewellyn, R. H. Schmidt, E. Arbak and W.P. de Groen (2010), *Investigating Diversity in the Banking Sector in Europe: Key developments, Performance and Role of Cooperative banks*, Brussel: Centre for European Policy Studies.
- Boonstra W.W., (2010), *Banking in times of crisis: the case of Rabobank*. In: Balling, M., J.M. Berk en M.-O. Strauss-Kahn (eds.), *The quest for stability: the view of financial institutions*, Wenen: SUERF.
- De Vries, Y.B. (2009), *De Europese coöperatieve banken: marktpositie, rol in de economie en uitdagingen*. In: Mooij and Boonstra (2009).
- Fonteyne, W. (2007), *Cooperative Banks in Europe – Policy Issues*, IMF Working Papers, WP/07/159, Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Groeneveld, J.M., and Y.B. de Vries (2009), *European co-operative banks: First lessons of the subprime crisis*, *The International Journal of Co-operative Management*, 4, (2), pp. 8-21.
- Groeneveld, J.M. (2010), *Sterke Europese coöperatieve banken*, Themabericht 2010/30, oktober.
- Hesse, H and M. Čihák (2007), *Co-operative Banks and Financial Stability*, IMF Working Papers, WP/07/02. Washington, D.C.: IMF.
- Llewellyn, D.T. (2009), *British building societies and the financial crisis: the continuation of the mutual business model*, paper, gepubliceerd in Nederlandse vertaling in Mooij and Boonstra (2009).
- Mooij, J. (2009), *De brandkast van het platteland: de boerenleenbanken in de jaren dertig*. In: Mooij and Boonstra (2009).
- Mooij, J. and W.W. Boonstra (eds.) (2009), *Een eigen koers, Coöperatief bankieren in turbulente tijden*, Amsterdam: VU University Press.
- Rabobank (2010), *Jaarverslag Rabobank Groep 2010*.
- Smolders, N. (2011), *Basel III: stevig maar realistisch*, Themabericht 2011/01, Rabobank, januari.